

Mirja Hiltunen

## **Yhteisöllinen taidekasvatus toimijana ja toiminnan tilana**

Yhteisöllinen taidekasvatus on monien eri sektorien välistä toimintaa, se pyrkii aktivoimaan paikallisia ihmisiä ja yhteisöjä löytämään taiteen kautta omat vahvuutensa, yhteisöllisyyden ja luottamuksen. Artikkelini valottaa toimijuutta osana yhteisöllistä taidekasvatusta. Tarkastelen ilmiötä esittelemällä kahta hanketta, joissa pohjoinen ympäristö toimii sekä taiteen materiaalisena että mentaalisenä lähtökohtana.<sup>1</sup> Hankkeissa kaamos, revontulet, lumi ja jää muuntuvat taiteeksi, paikalliset tarinat, muistot ja arjen ilmiöt saavat näkyvän muodon. Toiminnassa mahdollistuu lisäksi eri-ikäisten ja eri kulttuurisista taustoista lähtöisin olevien ihmisten vuoropuhelu. Samalla kehitetään uusia kulttuurituotteita alueella, jossa luontaiselinkeinot kohtaavat elämysteollisuuden ja matkailu paikallisten ihmisten arkisen elämänpiirin.

Yhteisöllistä taidekasvatusta voidaan lähestyä monesta eri suunnasta, jolloin ilmiöstä piirtyy esiin valitun näkökulman valossa erilaisia, vaikkakin toisiinsa kietoutuvia tasoja. Yhteisöllisen, taiteellisen tai kasvatuksellisen lähtökohdan lisäksi voidaan painottaa yksilöä, ryhmien välisiä kysymyksiä, instituutioita tai yhteiskunnallisia rakenteita. Yhteisöllisessä taidekasvatuksessa, samoin kuin yhteisötaiteessa, keskeistä on kuitenkin taiteen kautta tapahtuva yksilön ja yhteisön voimaantuminen ja emansipaatio, jota voidaan kutsua myös kasvamiseksi. Yhteisötaiteen kasvatukselliseen merkitykseen ei ole kuitenkaan juuri paneuduttu taideinstituution sisällä. Tutkija Leevi Haapalan mukaan taidekritiikissä yhteisötaiteilijoiden projekteihin on viitattu lähinnä dokumentaationa tai projektien teknisten toteutusten perusteella. Sen sijaan yhteisötaiteelle keskeiset työskentelytavat, analysointitaidot, sosiaaliset ja organisatoriset kyvyt, yhteiskunnallisten organisaatioiden ja rakenteiden tuntemus

---

<sup>1</sup> Hankkeet liittyvät Lapin yliopistossa kuvataideopettajakoulutuksen piirissä kehitettyyn ympäristö- ja yhteisölähtöiseen projektioppimismalliin, ks. Jokela 2006, 71–85; Jokela & Hiltunen 2003, 26–31; Jokela, Hiltunen, Huhmarniemi & Valkonen 2006.

sekä yhteistyökykyisyys, ovat jääneet paljolti huomiotta.<sup>2</sup> Yhteisötaide määrittyy kuitenkin vasta valitun kohdeyleisön tai kanssatoimijoiden kautta. Kyse on heidän mukanaolostaan, läsnäolostaan ja lähtökohdistaan taiteen sisältönä sekä aktiivisesta roolista taiteen tapahtumisessa.

Yhteisötaidetta on tarkasteltu paitsi taideinstituution, myös sosiaali- ja terveystoimen näkökulmista. Esimerkiksi laaja kansainvälinen lähiö- ja asuinalueprojekteihin liittyvä tutkimus *Use or Ornament. The Social Impact of Participation in the Arts* on kartoittanut taideprojekteihin osallistumisen sosiaalisia vaikutuksia.<sup>3</sup> Suomalaisen puheenvuoron hyvinvointipoliittiseen keskusteluun tuo puolestaan *Omat ja muiden tarinat*, jossa paikannetaan taide- ja kulttuurilähtöisten menetelmien kehityssuuntia lähinnä lastensuojelussa toteutettujen hankkeiden kautta.<sup>4</sup> Viime vuosina myös taidekasvatuksen tutkimus on suuntautunut taiteen yhteisöllisten muotojen tarkasteluun. Kun taidekasvattajan, taiteilijan ja tutkijan katseet yhdistyvät kanssatoimijoiden ääniin, voi taidekasvatuksen tutkimus laajentaa paitsi omaa kenttäänsä, tuoda myös merkittävää lisää yhteisötaiteen tarkasteluun taidemaailman kontekstissa ja laajemminkin.<sup>5</sup> Yhteisöllisessä taidetoiminnassa käsitteet taiteesta ja sen sisällöstä, taiteilijan ja taidekasvattajan roolista, osallisista, yleisöstä sekä taiteen esityspaikoista tulevat uudelleen määrittelyn kohteeksi.

Palmikoin artikkeliini punaiseksi langaksi ajatusta toimijuudesta, joka sosiaalipsykologi Suvi Ronkaisen mukaan ei ole yksilön ominaisuus, vaikka käsitteellä usein viitataan yksilöiden kapasiteettiin tehdä päätöksiä ja toteuttaa niitä. Toimijuus syntyy kuitenkin suhteessa henkilöön ja hänen resursseihinsa sekä suhteessa ympäristöön, sen tarjoamiin mahdollisuuksiin ja rajoituksiin. Toimivalla yksilöllä on oltava myös valinnan ja reflektoinnin mahdollisuus. Toimijuus voidaan käsittää lisäksi tilana, se tarvitsee aina tilanteen. Kysymys on myös toimijaksi näkemisestä ja nimeämisestä sekä paikan antamisesta toimijuudelle.<sup>6</sup>

Myös taidekasvatusta voidaan ajatella toimijana ja toiminnan tilana, jolloin eettiset kysymykset nousevat esiin: kenen hyvään, kauniiseen ja toteen pyritään, kenellä on niitä oikeus määrittää ja mistä arvoista lähtien. Lähden artikkelini esimerkkiaineiston myötä liikkeelle Itä-Lapista, Pelkosenniemeltä, josta jatkan Suomen pohjoisimpaan kuntaan Utsjolle *Tulikettu*-projektin kehittämistyön pariin. Pelkosenniemellä taidekasvatus toimii ja tarjoaa toiminnan tilan työvoimapoliittisen koulutuksen puitteissa *Tunturin taidepaja* -projektin

<sup>2</sup> Haapala 1999, 81–82.

<sup>3</sup> Matarasso 1997. Ks. myös Delft 1998.

<sup>4</sup> Bardy & Känkäinen 2005. Ks. myös Pusa 2006; Pääjoki 2006.

<sup>5</sup> Ks. esim. Kantonen 2005; Krappala & Pääjoki 2003; Pääjoki 2004; Sava & Vesänen-Laukkanen 2004; Williams 2003, 32–38.

<sup>6</sup> Ronkainen 2006; 1999, 84–89.

parissa. Utsjoen kirkonkylällä taidekasvatus pyrki olemaan toimijana ja toiminnan tilan avaajana kokonaisessa kyläyhteisössä.

### **Matkalla toimijuuteen**

Tunturin Taidepajan lähtökohtana on tarjota työttömille, syrjäytymisuhan alla oleville nuorille oppimis- ja työympäristö taidekasvatuksen parissa. Kyse on työvoimapoliittisesta nuorisokoulutuksesta, jossa samalla kehitetään alueen kulttuurimatkailua ja pyritään vaikuttamaan työllisyyteen.<sup>7</sup> *Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan taidekasvatuksen laitoksen* opiskelijat ovat toimineet Tunturin Taidepajassa ympäristö- ja yhteisötaiteen kouluttajina suorittaen samalla opintoihinsa liittyvän kenttäharjoittelun tai laajempia projektiopintoja. Artikkelini suorat lainaukset ovat otteita opiskelijoiden harjoitteluraporteista.

Vuonna 2002 kaksi taidekasvatuksen opiskelijaa ohjasi Tunturin Taidepajalla tulitaidetyöpajaa, joka liittyi Taidepajan tuottamaan ja toteuttamaan *Turjan taika* -talviteatteriesitykseen. Esitys toteutettiin käsikirjoituksesta skenografiaan, äänimaailmaan ja näyttelijäntyöhön saakka työvoimapoliittiseen nuorisokoulutukseen osallistuvien nuorten, eli *pajalaisten*, voimin. Heitä ohjasivat eri taidealojen ammattilaiset. Esityspaikaksi valikoitui hiihtokeskuksen lähimetsä, jonne pajalaiset rakensivat lumesta ja jäästä näyttämön sekä tuliveistokset taidekasvatuksen opiskelijoiden ohjauksessa.

Raportissaan taidekasvatuksen opiskelijat pohtivat omaa roolia ja opettajuutta harjoitteluympäristössä ja visioivat, kuinka niitä voisi kehittää. He toteavat, että tiiviissä työyhteisössä tuli näkyväksi, kuinka tärkeää on tulla toimeen erilaisten ihmisten kanssa ja antaa kaikille mahdollisuus ilmaista omia mielipiteitensä. Opiskelijoista oli virkistävää työskennellä kouluympäristön ulkopuolella ja välttää opettaja–oppilas -asetelma:

*Yhteistyö ohjaajien ja opiskelijoiden kanssa sujui saumattomasti. Ajanpuutteen vuoksi niin ohjaajien kuin oppilaiden työpanos oli suuri. Teokset oli saatava valmiiksi kyseisellä viikolla, joten hienosteluun ei jäänyt aikaa. Pitkistä päivistä huolimatta työilmapiiri oli hyvä.*

---

<sup>7</sup> Tunturin Taidepaja aloitti toimintansa kokeiluluontoisesti vuonna 1997. Hankkeelle on myönnetty vuosina 2000–2005 sekä Euroopan sosiaalirahaston (ESR) tukea että kansallista rahoitusta. Koulutusta on järjestetty ESR -tavoiteohjelman 1B (Pohjois-Suomi) alueen työttömille nuorille vuosittain kaksi kertaa viiden kuukauden jaksoissa. Viimeisin, *Yhteisöllinen kulttuurimatkailu koulutus*, toteutettiin kuuden kuukauden jaksossa. Hanke ei ole saanut jatkorahoitusta, mutta toiminta on jatkunut edelleen eräiden tapahtumien osalta. Ks. myös <http://www.tunturin-taidepaja.net/>

Sen sijaan työskentely Tunturin Taidepajan organisaatiossa tuntui haastavalta:

*Pajan ongelmana on informaation liikkumattomuus sekä varsinaisen pajan henkilökunnan sekä vierailevien opettajien tavoitteiden erilaisuus.*

Myös kamppailu tuotantoaikataulun kanssa oli uutta taidekasvatuksen opiskelijoille:

*Onkin ajoittain palloiteltava omien kuvataidekasvatuskäytäntönsä sekä kaupallisuuden välillä, jota tottumattoman on vaikea yhdistää.*

Matkailuelinkeinon ja tuotantoaikataulun määrittämiä ehtoja ei voi kuitenkaan tarkastella pelkästään toimijuutta rajoittavina tekijöinä, päinvastoin, matkailu on yksi taidekasvatuksen toiminnan tilaa rakentava tekijä Pelkosenniemen alueella, ja suurin työllistäjä Lapissa. Kysymys on siitä, kuinka tietyt ristiriitaiset ja osin vastakkaisetkin elämysteollisuuden ja taidekasvatuksen intentiot voitaisiin sovittaa lähemmäs toisiaan, tai vuoropuheluun keskenään.<sup>8</sup>

Yhteisöllisyys ja kokemusten jakaminen, vertaistuutorointi, nousee taidekasvatuksen opiskelijoiden raportissa merkittäväksi harjoittelukokemukseksi ylitse muiden. He toteavat yhteenvedona, että Tunturin Taidepajan projektiluontoinen toiminta pakottaa pajalla samanaikaisesti erilaisissa tehtävissä työskentelevät ohjaajat yhteistyöhön. Samalla se tarjoaa hyvän mahdollisuuden oppia toinen toisiltaan ja osallistua myös itse taiteen tekemiseen. Yhteisöllisyys taidekasvatuksessa viittaakin sosiokonstruktiiviseen oppimis- ja tiedonkäsitelmään, jossa korostuu vuorovaikutuksen merkitys. Se edellyttää yhteistä merkitysten rakentamista ja vastavuoroisuutta. Taidekasvatuksessa painottuu erityisesti tekemällä oppiminen ja kokemuksellisuus. Kaikki oppiminen lähtee liikkeelle oppijan fenomenalisesta, ruumiillisesta ja aistillisesta suhteesta ympäristöön ja taiteeseen. Työskentely Tunturin taidepajassa on taiteidenvälistä, moniaistista ja fyysistä työtä, joka on suorassa vuorovaikutuksessa ympäröivään luonnon kanssa.

Vuonna 2003 yhteistyössä *Pelkosenniemen lukion* kanssa käännettiin onnistuneesti opettajan ja oppilaan rooleja uuteen asetelmaan. Taidekasvatuksen opiskelija siirtyi taka-alalle, kun pajalaiset ohjasivat lukion oppilaita ja opettajia lumiveistosten rakentamisessa. Taidekasvatuksen opiskelija pohti projektiraportissaan tilannetta seuraavanlaisesti:

<sup>8</sup> Tässä viitataan lähinnä matkailuelinkeinon tiukkoihin tuotantoaikatauluihin ja tulostavuuksiin. Ks. myös Hiltunen 2004; Hiltunen 2007.

*Kommunikointi oli vuorovaikutteista; pajalaiset ohjasivat välineiden käyttöä ja antoivat vinkkejä, sekä lukion oppilaat opastivat muotojen rakentamisessa. Yhteisötaide tuli pajalaisille tutuksi ja sain hyvää palautetta sekä pajan hallinnolta että Pelkosenniemen lukiolta.*

Talvitaiteen parissa kaikkien osallisten toimijuudelle löytyi tilaa, ja sille annettiin arvoa. Yksilöiden resurssit tuntuivat olevan sopusoinnussa ympäristön tarjoamien mahdollisuuksien ja rajoitusten kanssa. Pajalaiset ohjasivat lisäksi *Hotelli Pyhätunturin* asiakkaille suunnittelemaansa lumen- ja jäänveistotyöpajaa.

Loppuarvioinnissa taidekasvatuksen opiskelija toteaa, että pajalaisia samaan aikaan työllistänyt talviteatterin Turjan taika -esitys vaati paljon aikaa. Hän joutuikin supistamaan omia alkuperäisideoitaan merkittävästi. Työnjakoon, pajan organisaatioon ja tiedonkulkuun liittyvät haasteet askarruttivat edelleen. Onkin tärkeää pohtia, miten toiminta organisoidaan ja toteutetaan yhteisöllisen taidekasvatuksen usein verkostomaisissa ja heterogeenisissä toimintaympäristöissä. Eri tahojen erilaiset tavoitteet ja lähtökohdat tulisi kääntää vahvuudeksi, josta yhteisöllinen taidekasvatus voi lähteä liikkeelle. Sitä ennen olisi löydettävä yhteinen kieli tai vähintään kohtaamisen kulttuuri, jossa erilaisuutta arvostetaan mutta toiminnan suunta on silti yhteinen. Tässä työssä näen taiteella mahdollisuuden toimia sekä yhdistävänä kielenä, kohtaamisen tilana, että sen ”tuotteena”. Taide on kuin tie, jossa matkanteosta muodostuu itse teos.

Yhteisöllinen taidekasvatus pyrkii vuoropuheluun, joka on myös yhteisötaiteen keskeisimpiä määreitä. Näen yhteisötaiteen taiteentutkija Helena Sederholmin ajatuksien pohjalta taiteen kautta tapahtuvana kommunikaationa eri yhteistyötahojen sekä osallistuvan yleisön välillä. Yhteisötaidetta ei esitetä vaan se perustuu vuorovaikutukseen, mukanaoloon. Yhteisötaide on tilanteita, joihin ihmiset astuvat ja luovat merkityksiä yhdessä taiteilijan kanssa.<sup>9</sup> Se on tilanteita, joissa mahdollistuu taiteen kautta merkitysten esiinnousu, niille muodon ja äänen antaminen sekä jakaminen. Taidehistorioitsija Grant Kesterin sanoin dialogiset projektit kehittyvät, toisin kuin objektipohjaiset taideteokset, performatiivisen vuorovaikutuksen kautta<sup>10</sup>.

Kaikkeen yhteisölliseen taidetoimintaan liittyy ajatus oppimisesta ja muutoksesta, ja yhteisöllisessä taidekasvatuksessa se on toiminnan ytimessä. Yhteisöllinen taidetoiminta on intentionaalista, vaikka prosessin lopputulos ei olekaan ennalta määrätty, vaan taiteelle ominaisesti avoin ja usein arvaamaton. Matkailuelinkeinon parissa toteutetuissa yhteisöllisissä taidekasvatushankkeissa yrityksen ja erehdysten mahdollisuus, performatiivinen vuorovaikutus sekä avoimien loppujen ideaali voi joutua tasapainottelemaan tuotantoaikataulujen

<sup>9</sup> Sederholm 2000, 113–116, 192.

<sup>10</sup> Kester 2004, 10.

kanssa. Esittelemäni tulitaide- ja talvitaidetyöpajat ovat vain kurkistus Tunturin Taidepajan monivuotiseen toimintahistoriaan, työpajoista piirtyy kuitenkin kuvaa yhteisöllisen taidekasvatuksen luonteesta taiteen, taidekasvatuksen ja matkailuelinkeinon jännitteisenä, mutta todellisia uusia toimintamuotoja mahdollistava tilana.



*KUVA 1. Turjan Taika -talviteatteriesitys Pyhätunturilla (kuva vasemmalla: Mirja Hiltunen, oikealla: Elina Rissanen)*

### **Monikulttuurinen kylä toiminnan tilana**

Matkani suuntautuu seuraavaksi napapiiriltä vielä 450 km kohti pohjoista, Utsjoelle, jonka kirkonkylän koululaitoksen kanssa olen tehnyt yhteistyötä taidekasvatuksen opiskelijoiden kenttäharjoittelujen ohjaajana jo 1990-luvun lopulta lähtien. Koulun matematiikan ja fysiikan opettaja Juhani Harjunharjan ideoimana lähdimme kehittämään yhteistyössä laajempaa tiedettä ja talvitaidetta yhteen sitovaa hanketta. Ensimmäinen lähes talkootyönä pystyyn nostettu Tulikettu-viikko, koko kyläyhteisöä aktivoimaan pyrkivä koulutustapahtuma, toteutettiin vuonna 2004. Hankkeen taiteellisena johtajana toimi kuvataiteilija Minna Saastamoinen Utsjoelta. Usean eri yhteistyötahon organisoiman toimintaviikon teemaksi valikoitui paikallisista lähtökohdista ja intresseistä lähtien revontulet.<sup>11</sup>

Vuonna 2005 Tulikettu oli jo vakiinnuttamassa asemaansa kunnan sivistystoimessa mm. Euroopan sosiaalirahaston (ESR) rahoituksen myötä. Tiedettä ja taidetta yhdistävänä teemana toimi revontulten lisäksi kaamoksen päätyminen ja siihen liittyvä saamelainen ja suomalainen uskomusperinne.

<sup>11</sup>Tiede-esitelmistä vastasi *Ohcejoga Utsjoen Ursa ry, Sodankylän geofysiikan observatorio, Lapin ilmatieteellinen tutkimuskeskus ja Oulun yliopiston tähtitieteenlaitos*. Lapin yliopiston taidekasvatuksen laitos liitti Tulikettu-tapahtuman yhdeksi hallinnoimansa laajan *Talvitaiteen koulutusprojektin* pilotiksi ja mukaan lähti ryhmä taideopiskelijoita erilaisissa rooleissa. He toteuttivat mm. lumen- ja jäänveistoa sekä naamio- ja lyhtytyöpajoja eri puolilla kylää. Ks. Hiltunen 2005, 161–177.

Viikolla perehdyttiin lisää talvitaiteen tekemiseen, lumi ja jää olivat edellisvuoden tapaan keskeisimpiä taiteen materiaaleja, lisäksi ohjelmassa oli tulitaidetyöpaja sekä varjoteatteria. Taidekasvatuksen laitos järjesti osana tapahtumaa oman talvitaidetyöpajan Lapin yliopiston kansainväliselle taideopiskelijaryhmälle, johon paikallinen lukiolaisryhmä integroitui mukaan.

Projektin suunnittelu aloitettiin toimintaympäristön ja teeman alkukartoituksella. Yhteisöllisen projektin mukaisesti kaikkea ei voitu kuitenkaan lyödä lukkoon etukäteen. Toiminnan avoin luonne aiheutti myös epävarmuuden tunteita. Ote taidekasvatuksen opiskelijan sähköpostiviestistä reilu kolme kuukautta ennen toimintaviikkoa kuvaa hyvin hämmennystä, jota laajaan projektiin osallistuminen aiheuttaa:

*Mitkä ovat meidän projektilaisten tehtäviä? Teeman kehittäminen/päätttäminen? Eri koulujen ynnä muiden tahojen kutsuminen mukaan? Materiaalitarpeen määrittely & hankinta? Tehtävien keksiminen työpajoihin tms. ja 'opetussuunnitelmat' kenttäharjoittelijoille sekä koululuokille koko viikoksi (tai jopa pidemmäksi ajaksi)? Työpajoissa toimiminen ja opettaminen? Kaikki..?*<sup>12</sup>

Kokoonnuimme opiskelijaryhmän kanssa aluksi kaksi kertaa kuukaudessa ja pyrimme selkiinnyttämään työnjakoa. Opiskelijat kokosivat teemasta etukäteen oppimateriaalia, jonka avulla paikallisia tahoja, kouluja, päiväkoteja, kyläyhdistystä sekä ikäihmisiä kannustettiin teosten yhteiseen etukäteissuunnitteluun, pienoismallien ja julisteiden tekoon sekä osallistumaan lumiveistoskilpailuun. Suunnittelupalaverit olivat viikoittaisia tapahtuman lähetessä, lisänä useat videoneuvottelut utsjokelaisten kanssa. Opiskelijat kirjasivat projektiraporttiinsa ajatuksia toiminnan kehittämisestä edellisvuoden kokemuksien pohjalta, keskeiseksi nousi tavoite vuorovaikutuksen lisäämisestä, opiskelijat toteavat:

*Oli myös tarkoitus saada erilaiset ihmiset kohtaamaan tasavertaisissa merkeissä edellisvuotta paremmin.*

Työpajoja päätettiinkin järjestää koulukeskuksen yhteydessä olevassa erillisessä rakennuksessa, joka toimi samanveroisena tilana sekä saamen- että suomenkielisessä opetuksessa oleville oppilaille. Eräs projektiin osallistuneista kansainvälisistä vaihto-opiskelijoista analysoi omassa raportissaan teosten tekemistä ryhmissä erittäin onnistuneeksi. Opiskelija toteaa, että ensin oppilaiden oli tarkoitus tehdä töitä kolmen ja neljän hengen ryhmissä, mutta innostuttuaan he loivat vielä toisen ja kolmannenkin veistoksen. Hän arvioi veistosten esteettisyyttä

<sup>12</sup> Lainaus taidekasvatuksen opiskelijan minulle lähetetystä sähköpostiviestistä 22.11.2004.

ja toteaa, että osassa niistä tarvittiin jo todella korkeaa teknistä osaamista. Tekniikka vaatii myös ryhmätyötaitoja aina teoksen suunnittelusta sen toteuttamiseen saakka. Opiskelijan mielestä oli kuitenkin erityisen mielenkiintoista, että yhteisön eri ryhmien osallistuminen yhteiseen tekemiseen näytti lisäävän yhteistyötä:

*It is also interesting to note that the common creation of a snow sculpture increased the level of cooperation in the community. The big snow fox could be a reason for the enthusiasm, too, since the citizens were witnessing the creation of a huge sculpture and understood that with cooperation the range of possibilities widens.*

Kansainvälisen lumiveistostyöpajan ja lukion oppilaiden yhteistyönä toteutetusta massiivista kettuveistoksesta on jäänyt kestävä muisto, joka on jatkanut elämäänsä kyläläisten muistissa pitkään sulamisensa jälkeen. Taide tarjosi tapahtumassa avoimen tilan, joka kutsui toimimaan. Julkisten teosten kautta tehtiin näkyväksi kylällä olevaa monipuolista osaamista, ne olivat lisäksi osoitus yhteistyöhengestä. Yhdessä työskennellen ja toisten teosten valmistumista seuraten avautuu ainutlaatuisia oppimisen tiloja, kuten oli laita kokonaisuuteen liittyvässä tulitaidetyöpajassa. Vaihto-opiskelija toteaaakin raportissaan seuraavaa:

*Actually, the fire sculpture happening influenced some of the adults participating since they include some fire in their ice sculpture. It is nice to see that what the young people are doing can have repercussions in adult's lives.*

### **Toisin tekemisen mahdollisuus**

Eri ikäluokkien ja kulttuurisesta taustasta olevien kyläläisten osallisuuden ja toimijuuden voidaan nähdä vahvistuneen Tulikettu II -hankkeen myötä. Sama on todettu myös muiden kylällä vaikuttaneiden hakkeiden piirissä. *Ikäihmiset yhteisönsä voimavarana* -projektin loppuraportissa todetaan, että ikäihmiset toimivat Tuliketussa aktiivisina osallistujina ja perinteen siirtäjinä.<sup>13</sup> Heiltä kerättiin suullista perinnetietoutta ja sitä välitettiin kertomuksina revontulista sekä kaamoksen jälkeisen ensimmäisen auringonnousun merkityksestä erilaisin teoksin ja installaation. Ikäihmiset opettivat myös perinteisiä letitystekniikoita ja tietoa ja taitoa siirrettiin oppilaille kouluun sekä aurinkojuhlaan kyläläisten tietoon ja ihailtavaksi. Lisäksi ryhmä Utsjoen eläkeläisiä osallistui lumiveistoskilpailuun toimivalla *Aurinkokello*-teoksella.

<sup>13</sup> Ikäihmiset yhteisönsä voimavarana. Loppuraportti. 2005, 23.





*KUVA 2. Tuliveistokset juhlistavat näyttelynavajaisia v. 2005, etualalla suuri Kettu. (Kuva Mirja Hiltunen)*

Taide voi tehdä asioita näkyväksi, kuten Kettu-veistos, tai antaa äänen ryhmille, jotka eivät muuten ehkä sitä saisi kuuluville, kuten ikäihmiset ja lapset osallistumisensa ja teoksiensa kautta. Kysymys on toimijuuden lisääntymisestä ja voimaantumisesta. Ronkaisen mukaan toimijuus rakentuu sosiaalisesti, osana vuorovaikutussuhteita ja kulttuurisia normeja ja käsityksiä. Se edellyttää myös valinnan, toisin tekemisen ja reflektoinnin mahdollisuutta.<sup>14</sup> Suomen pohjoisimmassa ja ainoassa saamelaisenemmistöisessä kunnassa on oltava erityisen sensitiivinen juuri valinnan ja toisin tekemisen mahdollisuuden

---

<sup>14</sup> Ronkainen 2006.

tunnistamisessa. Tämä on luonnollisesti aina vaatimuksena, mutta siihen tulee kiinnittää erityisesti huomioita lasten, ikäihmisten ja erityisryhmien parissa työskennellessä.



*KUVA 3. Talvitaiteen tekeminen ei ole iästä kiinni. (Kuva vasemmalla: Mirja Hiltunen, oikealla: Minna Saastamoinen)*

Vaikka yhteisötaiteilija ei korostaisi aktivistin rooliaan, kasvatuksellisista intentioista puhumattakaan ja vaikka hän pyrkisi taiteellaan lähinnä tuomaan esille erilaisia yhteisöön tai ympäristöön liittyviä ilmiöitä, vaikuttaa hän väistämättä toimintatavoillaan kanssatoimijoihin.<sup>15</sup> Taiteilijan ja taidekasvattajan on tiedostettava vastuunsa. Itsekin saamenkielen alkeet hallitseva kuvataideopiskelija pohtii kenttäharjoitteluraportissaan:

*Suurin osa saamelaisista ikäihmisistä on lapsuudessaan ja nuoruudessaan kokenut pakkosuomalaisuutta ja oman saamelaisuutensa halveksimista ja väheksymistä. Tämän tuloksena jotkut työpajoihin osallistuneet saattoivat hetkittäin kokea ulkoapäin tuodun työpajan ahdistavana.*

Tilanteet ratkesivat saamenkieltä puhuvan projektityöntekijän lämpimällä keskustelulla ja kaikille mieluisalla revontulilaululla, jatkaa taidekasvatuksen opiskelija raportissaan. Ikäihmisten taidetuokiot ovat olleet vapaaehtoisia ja koko taidetoiminnan lähtökohta on ollut yhdessä suunnittelu ja mukanaolevien kuuntelu. Kerätyn palautteen perusteella toiminta on koettu virkistävänä ja siihen halutaan vastakin osallistua<sup>16</sup>.

Tutkija Leevi Haapala toteaa, että suhde tai sosiaalinen side osallistujien välillä on tunnusomaisin piirre, joka voidaan pelkistyneimmillään nähdä

<sup>15</sup> Vrt. Lacy 1995, 174–177.

<sup>16</sup> Hiltunen 2005, 172; 2006, 29.

taideteoksena, jos jokin osa yhteisötaiteessa halutaan nimetä taiteena.<sup>17</sup> Useimmiten yhteisötaiteilija pyrkii organisoimillaan tilanteilla mahdollistamaan näkyväksi ja kuuluksi tulemisen henkilöille ja yhteisöille, jotka eivät välttämättä muuten saisi ääntään kuuluviin. Usein hän pyrkii myös aktivoimaan taiteen keinoin yksilöitä ja yhteisöjä oman elämänsä hallinnassa tai esimerkiksi ympäristökysymysten tiedostamisessa. Erityistä herkkyyttä vaatii kuunteleminen, toisin tekemisen toiveen tai toiminnasta kieltäytymisen tunnistaminen.<sup>18</sup>



*KUVA 4 Perinteistä letitystä. Aurinko näkyy Vetsikossa ensimmäisen kerran 20.1. (kuvat vasemmalla: Heidi Koljonen, kuva oikealla: Mirja Hiltunen)*

### **Laajenevat verkostot, toiminnan tilan avautuminen**

Yhteisöllinen taidetoiminta on aktiivista, muutokseen pyrkivää. Sitä voidaankin tarkastella aktivistisena taiteena, joka nostaa esiin kysymyksiä julkisen tilan käytöstä sosiopoliittisen ja kulttuurisen tilan osoittamisessa. Taide voi osallistaa yhteisöä tai yleisöä sosiaalisen muutoksen aikaansaamiseksi. Aktivistisessa taiteessa yhdistyy erilaisten taiteilijoiden ja organisaatioiden yhteistyö, tutkimustoiminta, taidemaailman ulkopuolisten asiantuntijoiden liittäminen yleisön tai yhteisön osallistamiseen.<sup>19</sup> Pohjoisille taidekasvatushankkeille on tunnusomaista toimiminen juuri monialaisissa yhteistyöryhmissä, jossa reflektointi ja tutkimustoiminta ovat olennainen osa toimintaa.

Vuoden 2006 Tulikettu III -tapahtuma kasvoi entisestään. Taiteen ja tieteen kokoavana teemana oli tällä kertaa vesi sen eri olomuodoissaan. Mukaan liittyi uusia toimijaryhmiä niin kouluttajiksi kuin kursseille osallistujiksi. Seuraava ote taidekasvatuksen opiskelijan raportista kuvaa hyvin tapahtuman merkitystä Utsjoen kirkonkylälle:

<sup>17</sup> Haapala 1999, 81.

<sup>18</sup> vrt. Kester 2004, 116–118, 151.

<sup>19</sup> Felshin 1995, 9–12.

*Kun avajaistilaisuudessa sivistystoimikunnan puheenjohtaja Lauerma punaisessa ketunkarvaisessa hatussaan avasi Tulikettuprojektin ja sanoi, että tapahtuma anti on samanlainen kuin jos olympialaiset olisi järjestetty Utsjoella, ymmärsi yhtäkkiä tapahtuman merkityksen paikkakunnalla.*

Avajaiset olivat merkittävät tapahtuma myös nykytaiteen näkökulmasta. Silloin avattiin kaksi videoinstallaatiota käsittävä kuvataiteilija Osmo Rauhalan näyttely, johon liittyi myös myöhemmin viikolla dokumenttielokuvan *Joki taivaalla* kolme esitystä. Joki muodostaakin usein toistuvan teeman Rauhalan teoksissa.<sup>20</sup> Utsjoen upeat joet, *Utsjoki* ja *Teno*, ovat ikaikaisesti olleet muovaamassa paikallisia elinkeinoja ja mentaliteetteja<sup>21</sup>. Nykytaitelijan tarkastelukulma kiehtoi selvästi kyläläisiä ja näyttely sekä elokuva saivat kiinnostuneen vastaanoton.

Yhteisöllisen taidekasvatuksen toimintastrategioita kehitettiin edelleen. Verkoston laajentuessa myös haasteet yhteistoiminnalliselle suunnittelulle kasvoivat, eikä ilman laaja-alaista yhteistyötä kasvanutta hanketta olisi pystyttykään toteuttamaan.<sup>22</sup> Toimintaviikon ohjelmassa oli korkeatasoisia tiede- ja taide-esitelmiä, työpajoja, planetaario, näyttelyä ja tulitaide- ja musiikkiesityksiä. Vesi- ja jokiteemainen lumiteos yhdisti koulukeskuksessa työskenteleviä kouluja ja päiväkoteja. Erillisten pihojen kautta virtasi *Deatnu* – suuri virta (Teno). Virran varrella nähtiin mm. koulun historianopettajan Jorma Aution organisoimana tenolainen rakennusryhmä, jonka veistämisen lumeen hän ohjasi oppilaiden rakentamien pienoismallien pohjalta. Rakennusryhmän parissa työskentelivät innostuneesti varsinkin yläluokkien pojat. Aidosti oppiaineiden välinen integraatio sai näkyvän monumentin koulunpihaan.

Viikonloppuna kyläläiset rakensivat kylätalon pihalle omia vesiteemaisia veistoksiaan, ikäihmiset osallistuivat musiikkituokioihin ja maalasivat vesimuistojaan akryylilla kalvoille, jotka jäädytettiin jäälyhdyiksi avopalvelukeskuksen ja koulun pihaan. He toteuttivat lisäksi *Lohiverkko*-installaation keskuksen aulaan ja ulkotöihin mukaan haluavat rakensivat pihaan

<sup>20</sup> Esillä olivat *Vastatuuleen* (*Against the Wind*, 2003) ja *Kompleksinen systeemi* (*System Complexity*, 2004) teokset sekä *Joki taivaalla* (2004), Arto Koskisen dokumenttielokuva Osmo Rauhalasta. Rauhala on löytänyt tuotannossaan peuran sarvien ja salamoiden muodon samankaltaisuuden, muoto toistuu myös juurissa, oksissa, verisuonissa sekä joissa, jotka näyttävät kaukaa avaruudesta käsin otetuissa satelliittikuvissa muodostavan graafisia kuvioita maanpinnalle.

<sup>21</sup> Mentaliteetin käsite viittaa kulttuurintutkimuksessa yhteisöihin, niissä ihmisiä toisiinsa yhdistäviin normeihin, asenteisiin, konventioihin, maailman hahmottamiseen ja maailmaan reagoimisen, maailmassa olon tapoihin (Tuominen, Tuulentie, Lehtola & Autti 1999, 10).

<sup>22</sup> Lapin yliopistosta kokonaisuuteen osallistui kahdeksan kuvataidekasvatuksen opiskelijaa, joiden kesken jaoinne vastualueet. Kukaan sai vapauden ja vastuun innostaa ja kehittää toimintaa yhteisesti suunnitellulta pohjalta eteenpäin oman yhteistyötahonsa kanssa. Kutsuin mukaan myös Oulun yliopiston luokanopettajaksi opiskelevien musiikin sivuaineryhmän ohjaajansa lehtori Marja Ervastian kanssa.

suuren *Vesihäisi*-lumiveistoksen. Taidepajoihin osallistuivat myös mielenterveyskuntoutujat.



*KUVA 5. Taiteellista oppimista yhteistoiminnallisesti (kuva vasemmalla: Heidi Koljonen, oikealla: Mirja Hiltunen)*

Taidekasvatuksen opiskelijoiden laatiman raportin loppuyhteenvedossa todettiin, että projektitiimi oli hieno ja toimi hyvin, kaikki joustivat ja auttoivat myös toisiaan. Kehittämistehtäviä jäi edelleen paljon. Haasteellisena koettiin kylälaisten mukaan saaminen, varsinkin yrittäjien innostaminen, sääolosuhteet, koulukeskuksen työskentelyaikatauluista sopiminen ja kuten kaikkina aikaisempina vuosina: ohjaajien työmäärä koettiin liian suureksi johtuen osallistujien määrästä.

Tulikettu-hankkeen ESR -projektisuunnitelman tavoitteet näyttävät toteutuneen hyvin. Tavoitteissa todetaan, että toiminnan on tarkoitus osaltaan lisätä utsjokelaisten tasa-arvoisia osallistumis- ja oppimismahdollisuuksia.<sup>23</sup> Ajatukseen tasa-arvoisesta oppimisen mahdollisuudesta liittyy kiinteästi kysymys saavutettavuudesta. Jotta taidekasvatus olisi yhteisöllistä, täytyy yhteisöllisyyden olla läsnä jo suunnitteluprosessissa. Tämä on haasteellista Pohjois-Suomessa, missä etäisyydet ovat mittavia. Monivuotisesti toteutetussa hankkeessa onkin pyritty löytämään tiedottamiseen ja tiedonkulkuun sekä yhteistoiminnalliseen suunnitteluun toimivia menetelmiä. Ilman teknisiä etäyhteyksiä ei hanketta olisi kyetty suunnittelemaan ja toteuttamaan yhteisöllisesti.

### **Näkemistä ja nimeämistä**

On väitetty, että modernissa maailmassa arvoiltaan yhtenäisiä pienyhteisöjä ei enää ole ja ihmiset luovat sitoumuksensa monikulttuurisissa ja moniulotteisissa verkostoissa. Modernisaation on nähty heikentävän perinteitä ja paikallinen sekä

<sup>23</sup> Utsjoen Tulikettu. ESR-projektin kuvaus 2005.

kansallinen identiteetti on koettu olevan uhattuna. Toisaalta puhutaan yhteisöllisyyden paluusta, kansalaisyhteiskunnan aktivoitumisesta sekä uusista yhteisöllisyyden muodoista tietoverkkojen avaamassa maailmassa.<sup>24</sup>



*KUVA 6. Myyttinen vene osana Deatnu -teossarjaa koulukeskuksen pihalla v. 2006 (kuva: Mirja Hiltunen)*

Utsjoen Tulikettu -hankkeessa taidekasvatus on toiminut monikulttuurisessa ja moniarvoisessa yhteisössä, toisaalta Utsjokea voidaan pitää suhteellisen yhtenäisenä pienyhteisönä. Tulikettu-toimintaan on liittynyt luontevasti kansainvälistä kanssakäymistä, oppilaita Norjan puolelta, kansainvälisiä taideopiskelijoita, verkostoja ja yhteistyötahoja monelta suunnalta. Itse taidetoiminta on kuitenkin kiinnittynyt juuri kyseisen pienyhteisön erityisyyteen ja ympäristön ainutlaatuisuuteen.

Nykytaide reagoi yhteisöllisyyden muutoksiin ja on myös muovaamassa uusia yhteisöllisyyden muotoja. Yhteisöllinen taidekasvatus on aktiivisesti mukana tässä prosessissa. Yhteisöllisen taidekasvatuksen hankkeissa lähdetään liikkeelle ympäristö- ja yhteisötaiteelle ominaisesti paikan merkitystasoista, sen elementeistä ja materiaaleista sekä sosiaalisista suhteista.<sup>25</sup>

<sup>24</sup> Hautamäki 2005, 7–13; Sihvola 2000.

<sup>25</sup> Ks. esim. Jokela 2006, 71–85; Sederholm 2006, 50–58; Varto 2006, 149–157; Danvers 2003, 47–57; Davenport 2000, 361–375; Garber 2004, 4–22; Mason 2004, 38–54.

Tiedotus ja toiminnan julkistaminen on tärkeä osa tapahtumaa ja teoksia alusta lähtien, se on osa toimijaksi näkemistä ja nimeämistä. Tuliketussa yhteisestä osaamisesta on iloittu vuosittain toimintaviikon päättävissä juhlissa, talvitaideteokset ovat muodostaneet talvisen taidegallerian kyläkuvaan ja myös muita taidenäyttelyitä on rakennettu prosessin eri vaiheista kylätalolle, kirjastoon ja koulukeskukseen. Toimintaa on julkistettu monella taholla ja se on saanut julkisuutta median parissa. Toiminta on nähty ja nimetty.<sup>26</sup> Tuliketun saama julkisuus kertoo myös, että se on otettu omaksi tapahtumaksi laajasti paikallisen yhteisön parissa, mitä voidaan pitää hankkeen erityisenä ansiona yhteisöllisen taidekasvatuksen näkökulmasta. Hankkeessa on tehty näkyväksi ja juhlittu ainutlaatuisen monikulttuurisen yhteisön ja kaikille yhteisen upean paikallisen ympäristön vahvuuksia.



*KUVA 7. Vuoden 2004 Tuliketussa työskenneltiin myös Utsjoen historiallisilla kirkkotuvilla Mantojärven rantatörmällä (kuva vasemmalla: Mirja Hiltunen, oikealla Anna Pakkanen)*

### **Toimijuuden muutoksia, jännitteitä ja voimaantumista**

Olen hahmotellut artikkelissani yhteisöllisen taidekasvatuksen toiminnan tiloja eräiden pohjoisten esimerkkitapausten kautta. Näkökulmani liittyy kriittisen pedagogiikan ja nykytaiteen sosiaalisesti aktiivisen suuntauksen diskursseihin. Lähestymistavassani löytyy yhteyksiä postmoderniin monikulttuuriseen ja sosiaalisesti uudistavaan taidekasvatukseen sekä sosiokulttuuriseen

<sup>26</sup> Utsjoen kunnalla on omat sähköiset Tulikettu-sivustonsa ja Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan *Katoavan taiteen* galleriasta löytyy projektin dokumentointia ja esittelyä. Taidekasvatuksen opiskelijat ovat laatineet raportteja lisäksi kansainväliseen *Art, Community and Environment*, *ACE* web-ympäristöön jota taidekasvatuksen laitos pitää yllä yhteistyössä Glasgowssa sijaitsevan Strathclyden yliopiston kanssa. Suomen- ja saamenkielisten paikallislehtien lisäksi Lapin Kansa, Radio Inari, YLE Sámi Radio, saamenkieliset uutiset ja TV 2 Pohjois-Suomen alueuutiset ovat uutisoineet ja tehneet ohjelmaa tapahtumasta. Toimintaan liittyy myös tutkimusta. Väitöskirjatyöni lisäksi projektissa mukana ollut taidekasvatuksen opiskelija valmistelee aiheesta pro gradu -tutkielmaa.

innostamiseen.<sup>27</sup> Toin artikkelissani keskusteluun mukaan taidekasvatuksen opiskelijoiden äänen heidän raporttiansa kautta. Raporteissa kohtaa mielenkiintoisella tavalla opiskelijan kaksoisrooli toisaalta reflektiivisenä oppijana, joka suorittaa kuvataidekasvattajan opintojaan, ja toisaalta opettajana, joka toimii yhteisöllisen taidekasvatuksen hankkeissa suunnittelijana, organisaattorina ja taidekasvattajana.

Raporteissa kaiku myös koulutettavien, oppilaiden ja muiden osallisten moniääninen kuoro. Niissä on hahmotettavissa enemmän tai vähemmän tarkkarajaisia ryhmäpotetteja hankkeisiin osallistuneista sidosryhmistä ja yhteistyötahoista. Pyrin lisäksi tiedostamaan oman paikkani näiden äänien joukossa.<sup>28</sup> Jokaisessa mainitsemassani positiossa on sisäänrakennettuna myös kysymys vallasta. Ylä-Lapin ollessa kyseessä ei voi ohittaa laajempaa kulttuurista kontekstia, joka määrittää ja asettaa ehtoja myös Tulikettu-hankkeen toiminnan tilaan. Tällä viitataan mm. saamelaisten kulttuuriautonomiaan ja maa-oikeuskysymyksiin, jota en kuitenkaan tarkastele tässä yhteydessä tarkemmin.<sup>29</sup> Hankkeessa on ollut selvästi nähtävissä jännitteitä, jotka liittyvät sekä eri ryhmien sisäisiin että välisiin kiistoihin ja poliittisiin eturistiriitoihin.

Ristiriidat ovat heijastuneen työpajoihin esimerkiksi huolena siitä, että kaikille osapuolille tarjotaan määrällisesti ja kulttuurisesti yhtäläisesti mahdollisuuksia osallistumiseen tai pohdintoihin, kenen fyysisessä tilassa ylipäättään voidaan työskennellä. Esimerkiksi tulkkauksen järjestämisessä ei aina onnistuttu kaikkia osapuolia tyydyttävästi. Taide on toiminut kuitenkin arkipäivän jännitteistä hieman vapaampana, neutraalimpana tilana, jossa eri osapuolet ovat voineet kohdata. Konfliktit ovat olleet Tuliketun yhteydessä marginaalisia ja vähentyneet luottamuksen ja keskinäisen kuuntelun myötä. Kaikilta osapuolilta kerätty palaute toimintaviikoista on ollut positiivista, erityisesti on mainittu juuri mahdollisuus kohtaamiseen ja yhdessä tekemiseen.<sup>30</sup> Työskentely on ollut joka tapauksessa haasteellista ja vaatinut osallisilta paitsi herkkyyttä, myös laajemman sosiokulttuurisen ympäristön ymmärtämistä. Samalla on tarjoutunut tilaisuus pohtia kriittisesti myös taidekasvatuksen mahdollisia kolonialistisia jäänteitä.<sup>31</sup>

<sup>27</sup> Efland, Freedman, & Stuhr 1996; Freire 2005; Kurki 2000; Suoranta 2005.

<sup>28</sup> Toimin monesta positioista käsin: koulutussuunnittelijana, hankkeiden ohjausryhmän jäsenenä, opiskelijoiden projektiopintojen ja opinnäytetöiden ohjaajana, käytännön toteutukseen osallistuvan taidekasvattajana ja toimintatutkijana. Taidemaailmasta katsottuna voisin määrittäytyä myös yhteisötaiteilijaksi tai kuraattoriksi.

<sup>29</sup> Saamelaisten maa- ja vesioikeuskysymyksiin liittyvästä problematiikasta ks. Tirronen 2003; saamelaisuudesta suhteessa kansallisvaltioon ja toisaalta lappilaisen identiteetin tuottamiseen ks. Tuulentie 2003; etnisen saamelaisuuden ja lappilaisen paikallisuuden kohtaamisesta ks. Pääkkönen 2003.

<sup>30</sup> Hiltunen 2005, 169–172; 2006, 28–32.

<sup>31</sup> Jokela 2006, 76.



Utsjoen Tulikettu -hanke on mahdollistanut Lapin yliopiston taidekasvatuksen opiskelijoille ainutlaatuiset opiskelu- ja oppimispuitteet. Me 'vieraat' olemme olleet kylässä mitä suurimmassa määrin oppimassa. Eri osa-alueista vastuun kantaminen yhteistoiminnallisesti paikallisten kanssa on lisääntynyt projektin edetessä. Opiskelijoiden raporteista välittyy osallistumisen elämyksellisyys, joka yhdistyy oman taidekasvattajuuden sekä projektin reflektiiviseen ja kriittiseen arviointiin. Projektiohjintojen tavoitteena onkin tukea opettajaksi kasvua erilaisissa ympäristöissä ja yhteisöissä ja samalla laajentaa taidekasvatuksen kenttää yhteiskunnan eri sektoreille.

Varsinainen EU-rahoitteinen Tulikettu-projekti päättyi vuoden 2007 alussa. Millaisia muutoksia toimijuudelle annetun tilan, toimijuuden nimeämisen ja valinnan mahdollisuuden suhteen voi sitten nähdä tapahtuneen toiminnan kautta? Yleisenä kehityslinjana voi todeta toimijuuden painopisteen siirtymisen paikallisille tahoille. Toiminnan tila on vuosittain laajentunut ja mukaan on liittynyt uusia ryhmiä. Valinnan mahdollisuus näyttää myös lisääntyneen, yhtenä osoituksena paikallisten toimijoiden uudet, omat suunnitelmat hankkeen kehittämisen kannalta.<sup>32</sup> Yläkoulun opettajan iloinen kommentti toukokuussa 2006 Utsjoella järjestämässäni arviointi- ja suunnittelutilaisuudessa on osoitus opettajien omiin talvitaidetaitoihin luottamisesta ja myönteisestä asenteesta:

*Meillähän on täällä nämä kaikki välineet. Osataan itekin!*<sup>33</sup>

Uudet suunnitelmat kertovat henkilöiden omien resurssien lisääntymisestä, oppimisesta, muutoksesta. Projektin hankkima talvitaidekalusto, muotit ja työkalut, ovat jääneet kunnan sivistystoimelle ja kuntalaisten käyttöön. Monipuolisten talvitaidetaitojen kehittyminen on näkynyt konkreettisesti vuosittain oppilaiden, opettajien ja muiden kyläläisten teoksissa. Myös muihin taidetyöpajoihin, näyttelyihin ja esitelmiin osallistuminen on kartuttanut tietotaitoa niin taiteen kuin tieteen parissa. Mahdollinen muutos asenteissa tai toimintamalleissa on kuitenkin vaikeammin arvioitavissa. Osallistuminen monialaiseen ja monikulttuuriseen toimintaan on joka tapauksessa mahdollistanut kohtaamisen, tehnyt näkyväksi yhteistyön merkityksen sekä tarjonnut malleja toiminnan edelleen kehittämiseen.

Yhteisöllinen taidekasvatus on, kuten vapautuksen pedagogiikka, epätäydellistä, eikä se pyri tarjoamaan lopullisia vastauksia. Kyse on prosessista, jossa se muokkautuu Peter McLarenin ja Henry Girouxin sanoin osana

<sup>32</sup> Koululaitos jatkoi Tulikettu-perinnettä nelipäiväisellä talvitaidetapahtumalla, *Tulikettulla*, kevättalvella 2007. Syksyllä 2006 kunnan sosiaalialan toimijoiden kanssa järjestettiin *Kaamoskettu* -niminen pienimuotoinen taidetapahtuma, joka oli suunnattu ikääntyneille, mielenterveyskuntoutujille ja erityisryhmille.

<sup>33</sup> Järjestin lukukauden lopussa opettajille ja oppilaille yhteisen *Tulikettu-kimaran*, video- ja kuvakatselmuksen. Lainaus on ote yläluokkien tuokiosta nauhoittamastani taltioinnista.

kamppailua kriittisen ymmärryksen ja solidaarisuuden emansipatoristen muotojen ja demokraattisen julkisen elämän uudelleen rakentamisen puolesta<sup>34</sup>. Taidekasvatuksen prosessit ovat hitaita, mutta taide toimii ja taidekasvatushankkeiden myötä osallisissa voidaan nähdä ajattelun ja toiminnan hienovaraista muuntumista; innostumista ja voimaantumista. Yhteisöllisestä taidekasvatuksesta on kehittymässä Lapissa varteenotettava aktiivinen toimija, ei pelkästään arvokas pehmeä vaihtoehto. Toiminta on laajentunut myös muualle Pohjoiskalotin alueelle, missä pohjoinen elämänpiiri yhdistää ihmisiä ja jossa taidekasvatus voi osaltaan tuoda esille, vahvistaa sekä kehittää alueen rikasta kulttuurista monimuotoisuutta ja elinkeinoja.



---

<sup>34</sup> Giroux & McLaren 2001, 68.

(edellinen sivu) Kuva 8. Yhteiset teokset yhdistävät, niistä halutaan pitää huolta  
(kuva: Mirja Hiltunen)

## Aineistolähteet

Artikkelin suorat lainaukset ovat, ellei toisin mainita, otteita Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan kuvataidekasvatuksen koulutusohjelman opiskelijoiden Pyhätunturin Tunturin taidepajaan ja Utsjoen Tulikettu-hankkeeseen liittyvistä kenttäharjoittelu- ja projektiraporteista 2002–2006. Raportit kirjoittajan arkistossa.

## Kirjallisuus

Bardy, Marjatta & Känkäinen, Päivi 2005. *Omat ja muiden tarinat. Ihmisyyttä vaalimassa*. Helsinki: Stakes.

Delft, Marjaan van 1998. *Community Art – Implications for Social Policy*. Themes from Finland. 6/1998. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Danvers, John 2003. Towards a Radical Pedagogy: Provisional Notes on Learning and Teaching in Art and Design, *Journal of Art & Design Education*, Vol. 22, No. 1, 47–57.

Davenport, Melanie. 2000. Culture and Education: Polishing the Lenses, *Studies in Art Education*. Vol. 41. No. 4, 361–375.

Efland, Arthur; Freedman, Kerry & Stuhr, Patricia 1996. *Postmodern Art Education: An Approach to Curriculum*. Reston, VA: National Art Education Association.

Felshin, Nina 1995. Introduction. *But it is Art? The Spirit of Art as Activism*. Toim. Nina Felshin 1995. Seattle: Bay Press, 9–12.

Freire, Paulo 2005. *Sorrettujen pedagogiikka*. Suom. Joel Kuortti, toim. Tuukka Tomperi. Tampere: Vastapaino.

Garber, Elizabeth 2004. Social Justice and Art Education. *Visual Arts Research*. Vol. 30, No. 2 (Issue 59), 4–22.

Giroux, Henry & McLaren, Peter 2001. Radikaali pedagogiikka kulttuuripolitiikkana. Kritiikin ja antiutopianismin tuolle puolen. *Henry A. Giroux*

& Peter McLaren. *Kriittinen pedagogiikka*. Suom. Jyrki Vainonen. Toim. Aittola, Tapio & Suoranta, Juha 2001. Tampere: Vastapaino, 29–72.

Haapala, Leevi 1999. Taiteilijan muuttuva rooli – yhteisötaidetta 90-luvun Suomessa. *Katoava taide – Förgänglig konst – Ephemeral Art*. Toim. Leevi Haapala. Ateneum 1999. Helsinki: Valtion taidemuseon museo, 78–103.

Hautamäki, Antti 2005. Johdanto. *Yhteisöllisyyden paluu*. Antti Hautamäki, Tommi Lehtonen, Juha Sihvola, Ilkka Tuomi, Heli Vaaranen & Soile Veijola 2005. Helsinki: Gaudeamus, 7–13.

Hiltunen, Mirja 2007. Embodied Experiences. Constructing a Collaborative Art Event in the Northern Environment. *Articles on Experiences 5 – Arts & Experience*. Toim. Mika Kylänen & Anna Häkkinen. Lapland Centre of Expertise for the Experience Industry 2007. Rovaniemi: University of Lapland Printing Centre, 62–90.

Www-sivu: [<http://www.elamystuotanto.org/files/20070130152437.pdf>] (luettu 10.4.2007)

Hiltunen, Mirja 2006. Elettyä taidetta – yhteistä toimimista. *Kuvien keskellä. Kuvataideopettajaliitto 100 vuotta*. Toim. Kaisa Kettunen, Mirja Hiltunen, Sirkka Laitinen & Marja Rastas 2006. Keuruu: Like, 25–37.

Hiltunen, Mirja 2004. Erämaa opettaa. Kehollisesti ympäristön, taiteen ja yhteisön maisemissa. *Aikuiskasvatus*. 1/ 2004, 54–59.

Hiltunen, Mirja 2005. The Fire Fox. Multisensory approach to Art Education in Lapland.

*International Journal of Education through Art*. 1:2/2005, 161–177.

'Ikäihmiset yhteisönsä voimavarana'. Loppuraportti. *Utsjoen vanhustentaloyhdistyksen Magga- kokeilu- ja kehittämisprojekti 2003–2005*.

[http://www.plappi.fi/kunnat/utsjoki/projektit/magga\\_projekti/](http://www.plappi.fi/kunnat/utsjoki/projektit/magga_projekti/) (luettu 15.1.2007)

Jokela, Timo 2006. Nurkasta ulos – kuvataiteen opettajankoulutuksen uusia suuntia. *Kuvien keskellä. Kuvataideopettajaliitto 100 vuotta*. Toim. Kaisa Kettunen, Mirja Hiltunen, Sirkka Laitinen & Marja Rastas 2006. Keuruu: Like, 71–85.

Jokela, Timo & Hiltunen, Mirja 2006. Art pedagogical Projects in Northern Wilderness and Villages. *Lifelong Learning in Europe*, Vol. VIII, issue 8:2/2003, 26–31.

Jokela, Timo; Hiltunen, Mirja; Huhmarniemi, Maria & Valkonen, Virpi 2006. *Taide, yhteisö & ympäristö. Art, Community & Environment*. Lapin yliopisto.

<http://ace.ulapland.fi/yty/english.html> (luettu 3.5.2007)

Kantonen, Lea 2005. *Telttä. Kohtaamisia nuorten taidetyöpajoissa*, Taideteollisen korkeakoulun

julkaisuja A 54. Helsinki, Like.

- Kester, Grant H. 2004. *Conversation Pieces: Community and Communication in Modern Art*. Berkeley: University of California Press.
- Krappala, Mari & Pääjoki, Tarja (toim.) 2003. *Taide ja toiseus. Syrjästä yhteisöön*. Stakes, Helsinki.
- Kurki, Leena 2000. *Sosiokulttuurinen innostaminen. Muutoksen pedagogiikka*, Tampere: Vastapaino.
- Lacy, Suzanne 1995. *Debated Territory: Towards a Critical Language for Public Art. Mapping the Terrain. New genre public art*. Toim. Suzanne Lacy 1995. Seattle: Bay Press, 171–185.
- Mason, Rachel 2004. Cultural Projection and Racial Politics in Arts Education, *Visual Arts Research*. Vol. 30, No. 2 (Issue 59), 38–54.
- Matarasso, Francois 1997. *Use or Ornament? The Social Impact of Participation in the Arts*. Comedia. London.
- Pusa, Tiina 2006. Sosiaalialan taiteistumisen arkeologiaa. *Synnyt. Origins*. 3/2006, 1–9.  
[http://arted.uiah.fi/synnyt/pdf/3\\_2006/pusa.pdf](http://arted.uiah.fi/synnyt/pdf/3_2006/pusa.pdf) (luettu 15.3.2007)
- Pääjoki, Tarja 2006. Mopoilua soramontuilla ja lavatansseissa vanhainkodissa. Puhetta taiteellisesta toiminnasta. *Synnyt. Origins*. 4/2006, 57–69.  
[http://arted.uiah.fi/synnyt/pdf/4\\_2006/tarja.pdf](http://arted.uiah.fi/synnyt/pdf/4_2006/tarja.pdf) (luettu 15.3.2007)
- Pääjoki, Tarja 2004. *Taide kulttuurisena kohtauspaikkana taidekasvatuksessa*. Jyväskylä Studies in Humanities 28. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Pääkkönen, Erkki 2003. Kun etnisyys kohtaa paikallisuuden. ”Lappalaisuus” saamelaisuuden paikallisperustaisena vastamobilisaationa. *Sellinen seutu ja sellainen maa. Erot, vastarinta ja uuden politiikan vaatimus Lapissa*. Toim. Aini Linjakumpu & Leena Suopajärvi. Rovaniemi: Lapin Yliopistopaino, 56–84.
- Ronkainen, Suvi 1999. *Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Ronkainen, Suvi 2006. *Toimijuus*, luento. Tutkijakoulu, Lapin yliopisto. 23.5.2006.
- Sava, Inkeri. & Vesainen-Laukkanen, V. (toim.) 2004. *Taiteeksi tarinoitu oma elämä*. Opetus 2000 -sarja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Sederholm, Helena 2006. Lopputuloksesta prosessiin. *Kuvien keskellä. Kuvataideopettajaliitto 100 vuotta*. Toim. Kaisa Kettunen, Mirja Hiltunen, Sirkka Laitinen & Marja Rastas 2006. Keuruu: Like, 50–58.
- Sederholm, Helena 2000. *Tämäkö taidetta?* Porvoo: WSOY.
- Sihvola, Juha 2000. *Yksilönä yhteisössä. Näkökulmia paikallisuuteen*,

*globalisaatioon ja hyvään elämään.* Kunnallisalan kehittämissäitiö. Polemia-sarjan julkaisu no 37. Helsinki.

Suoranta, Juha 2005. *Radikaali kasvatus*, Helsinki: Gaudeamus.

Tirronen, Tanja 2003. Kansainvälisoikeudellisia näkökulmia Lapin maa- ja vesioikeuskysymykseen. *Sellinen seutu ja sellainen maa. Erot, vastarinta ja uuden politiikan vaatimus Lapissa.* Toim. Aini Linjakumpu & Leena Suopajarvi. Rovaniemi: Lapin Yliopistopaino, 11–33.

Tuominen, Marja; Tuulentie Seija, Lehtola, Veli-Pekka, Autti, Mervi (toim) 1999. *Tunturista Tupaan. Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit.* Osa 2. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja. C 17. Katsauksia ja puheenvuoroja. Jyväskylä: Gummerus oy.

Tuulentie, Seija 2003. Eksoottinen resurssi vai uhka yhtenäisyydelle? Saamelaisen vähemmistön asema kansallisvaltion haasteena. *Sellinen seutu ja sellainen maa. Erot, vastarinta ja uuden politiikan vaatimus Lapissa.* Toim. Aini Linjakumpu & Leena Suopajarvi. Rovaniemi: Lapin Yliopistopaino, 34–55.

Varto, Juha 2006. Seuraava askel – nykytaiteen viesti kuvataidekasvatukselle. *Kuvien keskellä. Kuvataideopettajaliitto 100 vuotta.* Toim. Kaisa Kettunen, Mirja Hiltunen, Sirkka Laitinen & Marja Rastas. Keuruu: Like, 149–157.

Williams, Jennifer 2003. Where the Arts, Education and Society Intersect. *Lifelong Learning in Europe*, 8 (2), 32–38.

*Utsjoen Tulikettu*, ESR-projektin kuvaus 2005

[http://esrlomake.mol.fi/esrtiepa/kuvaus\\_84911.html](http://esrlomake.mol.fi/esrtiepa/kuvaus_84911.html) (luettu 15.1.2007)

## Muut

Art, Community and Environment Archive (luettu 1. 3. 2007)

<http://ace.ulapland.fi/>

Katoavan taiteen galleria (luettu 15.3.2007)

<http://olos.ulapland.fi/mm/katoavajulkinen>

Osmo Rauhala (luettu 15.3.2007)

<http://www.osmorauhala.net/>

Tunturin Taidepaja (luettu 11.4.2007)

<http://www.tunturin-taidepaja.net/>

Utsjoen kunta, Tulikettu -talvitaiteen ja tieteen koulutustapahtuma (luettu 1.3.2007)

[http://www.plappi.fi/kunnat/utsjoki/projektit/tulikettu\\_talvitaiteen\\_ja\\_tieteen\\_koulutustapahtuma/](http://www.plappi.fi/kunnat/utsjoki/projektit/tulikettu_talvitaiteen_ja_tieteen_koulutustapahtuma/)